

Natuurhistorisch Maandblad

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

VERSLAGEN VAN DE MAANDVERGADERINGEN

Te Maastricht op Woensdag 5 November 1947.

Aanwezig de dames : Bels-Koning, Minis-van de Geyn, van der Mijll Dekker, Moubis-Bolsius, Kooyman, van Noorden, Janssen en Berendschot, en de heren : van Rummelen, Grosier, van Schaik, Bels, Thiadens, van Nieuwenhoven, Maessen, Grégoire, Br. Bernardus, Pater van Summeren, Kemp, Sondeijker, van Noorden, Courrech-Staal, Willems, van der Leeuw, Nulens, Schoenmakers, Kamm, Br. Marinus, Stevens, Br. Agatho, Wassenberg, Br. Maurentius, Leysen, Otten, Kofman, Nijst, Leenders en van Sonderen.

De heer van Rummelen presideert de vergadering bij ontstentenis van Rector Cremers.

Naar aanleiding van de vondst van *Xylocopa violacea*, door Dr. Willemse, vermeld in het laatste Maandblad, pag. 62, zegt de Conservatrix, dat er weer enige nieuwe vindplaatsen zijn gemeld. De heer Verbeek te St. Odiliënberg, trof half Mei een exemplaar in een lege korf van zijn bijenstal. Later in het seizoen nam hij nog twee maal één exemplaar waar. De heer van Lith uit Rotterdam kreeg een ♀ exemplaar ten geschenke, dat 28 Aug. te Heerlen was gevangen.

Pater van Summeren brengt een probleem ter sprake over het gedrag van de lijsterbes in de laatste droge zomer. „Het is mij opgevalen”, aldus spreker, „dat vooral de heesters — over de boomvorm heb ik geen gegevens — van de lijsterbes in onze Andoornrijke Eiken-Haagbeukenbossen zo slecht bestand zijn geweest tegen de droogte. Ik spreek hier uitsluitend over de omgeving van Sittard en het Bunderbos. Hoe komt het nu dat deze totaal verdroogde lijsterbesheesters staan tussen de frisgroene heesters van eik, tamme kastanje, hazelnoot, es, esdoorn, e.a.”

De richting, waarin de oplossing gevonden moet worden, enigszins vermoedend, heb ik enkele heesters uitgegraven. Inderdaad : de lijsterbes heeft een oppervlakkig wortelstelsel, geen verticaal de grond indringende wortels. Wat

ligt er nu meer voor de hand, dan als volgt te redeneren : De bovenste laag van de bodem is het sterkst uitgedroogd, de wortels van de lijsterbes bevinden zich in de bovenste laag, dus... Nu geloof ik wel, dat deze redenering een voornaam bewijs in deze kwestie vormt, de vraag is echter, of dit bewijs adaequaat is. Ook andere oekologische factoren immers als b.v. de temperatuur, de lichtintensiteit, die bovendien wederkerig van elkaar afhankelijk zijn, beïnvloeden de vegetatie.

Verwekte nu het niet bereiken van het minimum aan bodemwater de verdorring van de lijsterbes, of waren hieraan ook schuldig het overschrijden van enkele maxima, die van de temperatuur, van de lichtintensiteit ?

Een tweede vraag in dit verband is : waarom heeft de lijsterbes een dergelijk oppervlakkig wortelstelsel ? Wijst dit wortelsysteem op een eertijds meer begrensd verspreidingsgebied in een humide klimaat, waar de lijsterbes onder alle omstandigheden voldoende had aan de bovenste bodemlaag ? Heeft deze plant zich van hieruit verspreid over andere gebieden, waar de bestaansfactoren niet optimaal, maar slechts minimaal aanwezig waren ? Zo ja, dan is het duidelijk, dat er maar weinig hoeft te gebeuren, om beneden de bestaansmogelijkheden van die plant te komen.

Ziehier twee vragen, zeer nauw met éénzelfde kwestie samenhangend, welke om een oplossing vragen, en waarover gaarne een verklaring van een plantenoecoloog wordt tegemoet gezien.”

De heer van Rummelen vertelt over het gebruik van kaardebollen in de textielindustrie ; hierover zal in een volgend nummer een artikelje met foto verschijnen.

Dan geeft de Voorzitter het woord aan de heer Dijkstra voor de causerie over zijn verblijf in Turkije. Dr. Dijkstra is sporenspecialist en het doel van zijn reis was, om aldaar dan ook de carbonische sporen te bestuderen en anderen in dit werk in te wijden. Wie over het sporenonderzoek nog iets wil weten, leze : Natuurhistorisch Maandblad, Jrg. 35, pag. 28 ; 1946.

Zonguldak aan de Zwarte Zee.

Spr. was tijdens zijn verblijf gestationeerd in het mijnwerkersdorp Zonguldak, een schil-derachtig gelegen havenplaatsje aan de Zwarte Zee. Gelukkig bleef er na het wetenschappelijke werk nog tijd over voor Spr., die een enthousiast botanicus is, om ook in Turkije „De Natuur In” te trekken.

In het voorjaar ziet men er overal in het wild de kleurrijke cyclamen, Maartse-viooltjes, anemonen, scilla's, irissen, orchideeën en *Erica arborescens* bloeien. Op de kalksteenrotsen groeien veel bekenden uit Zuid-Limburg, de z.g. krijtplanten als: viscum, kruidvlier, borstelkrans, marjolein. De boomsoorten verschillen niet veel met de onze, behalve dat men er ook myrthe en laurier ziet, en vooral rhododendrons, die tijdens hun bloei een ongewoon feestelijk aanzien geven. Verder zijn er natuurlijk de gebruikelijke onkruiden, als distels, paardebloem, bitterzoet (met gele bessen), madeliefjes, vlas, klapproos, hertshooi, diverse grassen en varens. Spr. was natuurlijk verheugd ook hier zijn lievelingsgeslacht *Hieracium* aan te treffen.

Bij de vogels viel Spr. speciaal de raaf op. Van de zoogdieren werden jakhals, beer, zwijn en angorageit genoemd. Voor Dr. Willemse te Eygelshoven werden diverse sprinkhanen verzameld. Schildpadden, slangen, hagedissen, padden, kikkers en hazelwormen zijn er heel algemeen.

Wat de culinaire verzorging aangaat, deelde Spr. mee, dat het ontbijt in Turkije niet bekend is, daarentegen wordt tweemaal per dag warm gegeten; het leeuwendeel van deze maaltijd bestaat uit vlees, haast uitsluitend schapenvlees, alhoewel het Spr. ook overkomen is, dat hem

5 weken lang 2 maal daags kalkoen werd voor-gezet (de Engelsen spreken niet voor niets over „turkey”). Aardappelen en groenten zijn even-als appelen zeer schaars, daarentegen ziet men er plenty druiven, meloenen, sinaasappels, aardbeien, kersen en allerlei noten. Men drinkt er koffie, thee, wijn, wodka, maar vooral raki, de nationale drank, die daar aangelengd wordt met water, doch door Spr. onversneden meer werd geapprecieerd.

De Voorzitter besloot de vergadering met een hartelijk woord aan Dr. Dijkstra, die bij de aanwezigen een aandachtig en dankbaar gehoor had gevonden.

Te Heerlen op Woensdag 12 November 1947.

Aanwezig de dames: Janssen, van de Ende, van de Graaff-van Raalten, en de heren: van Rummelen, Terhal, Kuypers, van Loo, Vijgen, Coonen, Dijkstra, Marquet, Eerens, Bakker, Herberghs, Willemse en Rentrop.

Na de opening door de Voorzitter, deelt de heer Terhal enige bijzonderheden mede over de wolhandkrab. Het merkwaardige is, dat er in de laatste tijd tal van krabben gevangen worden, die in verband met hun leeftijd allang naar zee moesten zijn teruggekeerd. De oorzaak daarvan is onbekend.

De heer C. Willemse kreeg van bevriende zijde een nummer toegezonden van de New York Herald Tribune van 23 October 1947, bevattende een artikel waarin bijzonderheden over het vliegen van de vliegsoort *Eristalis tenax*.

Door middel van een speciale camera, voorzien van een z.g. high speed shutter, die een open en dichtsluiten tot 3000 keren per seconde toelaat, werd cinematografisch de vleugelbeweging gedurende het vliegen opgenomen.

De vleugel maakt gedurende de vlucht niet minder dan 18000 bewegingen per minuut. Het cinematografische beeld bracht enige, tot nu toe onbekende feiten aan het licht. Vooreerst dat de vleugels op en neer worden bewogen en niet, zoals vroeger werd aangenomen, daarbij een 8-vormige figuur beschrijvend. In dit laatste geval moest de vleugel derhalve, behalve een op en neer gaande beweging, ook nog een kleine roterende beweging maken. Dit laatste schijnt dus niet het geval te zijn. Er wordt een V-vormige figuur gevormd. Het tweede wat geobserveerd werd, was de functie der z.g.

halteres. Deze halteres zijn bij de orde der Diptera, vervormde achtervleugels, bestaande uit gearticuleerde staafjes, die knopvormig verdikt zijn aan het uiteinde. Het bleek nu dat deze, gedurende de vlucht, een op en neergaande beweging maken, tot een hoek van ongeveer 90° en dat deze 250—300 keer per seconde op en neer gaan, dus ongeveer even dikwijls als de vleugels zelf. Wanneer de vleugel naar onderen gaat, gaan de halteres naar boven en omgekeerd. Hun werkzaamheid komt overeen met de gyroscoop in een vliegmachine, die echter roteert in zeer snel tempo. De achterpoten dienen tijdens de vlucht als een roer.

Daarna deelt de heer **Dijkstra** mede, dat het veel voorkomt, dat, als jonge boompjes te stijf aan een paal worden vastgebonden, ze een verdikking vertonen. Deze ontstaat doordat de voedselstroom geremd wordt. Naar aanleiding hiervan vertelde Dr. **Dijkstra** iets over zijn dissertatie-onderwerp. Hij behandelde hierin dat het koolhydratentransport door de bladsteel slechts mogelijk is bij een voldoende hoeveelheid zuurstof. Dit transport kan dus niet verklaard worden door diffusie. Tot slot toonde de heer **van Loo** fraaie exemplaren van bitterzoet en van *Callicarpa geraldiana*.

Te Maastricht op Woensdag 3 December 1947.

Aanwezig waren de dames: van der Mijll Dekker, Kooyman, Minis-van de Geyn, Kofman-Kamminga, Berendschot, en de heren: van Rummelen, Kofman, Mommers, van Nieuwenhoven, Panhuysen, Jounet, Wassenberg, Leysen, Br. Marinus, Stevens, Br. Agätho, Caselli, Nulens, **Dijkstra**, Leenders, Sondeijker, van Noorden, van Summeren, Paping, Grosier, Pater Schmitz, Kemp, Batta, Nijst, Br. Maurentius, Grégoire, Hack, Poot, Onstenk, Maessen, Bergholtz.

De waarnemend Voorzitter, de heer **van Rummelen**, verwelkomt onder de aanwezigen met een speciaal begroetingswoord Pater Dr. H. Schmitz S.J., die na een gedwongen scheiding van 5 jaar eindelijk weer in ons midden is, zij het slechts voor enige weken. De aanwezigen vielen deze verwelkoming met een hartelijk applaus bij.

Allereerst deelt de heer **Kofman** mede dat er op 8 Nov. l.l. te Luik de Commission pour la protection de la Montagne St. Pierre is opgericht. Deze commissie is samengesteld uit leden

van de volgende verenigingen: Société Botanique de Liège: F. Darimont en J. Damblon; Cercle des Entomologistes Liègeois: Dr. P. Maréchal en J. Depré; Wetenschappelijke Vereniging van Limburg (Hasselt): J. Moons en Ir. J. Hiemeleers; Natuurhistorisch Genootschap in Limburg (Maastricht): Mevr. Dr. W. Minis-van de Geyn en Drs. R. Kofman; het Limburgs Landschap (Maastricht): Jhr. Mr. W. Michiels van Kessenich en Ir. D. C. van Schaik; Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (Maastricht): Dr. E. Batta en Dr. G. Panhuysen.

Met persoonlijk mandaat: Prof. Dr. J. Heimans, hoogleraar aan de Universiteit te Amsterdam en A. Van Beneden, belgisch ornitholoog te Jupille.

In het dagelijks Bestuur zijn aangewezen: Dr. P. Maréchal, Luik, Voorzitter; Jhr. Mr. W. Michiels van Kessenich, Maastricht, Vice-Voorzitter; J. Moons, Hasselt, Vice-Voorzitter; F. Darimont, Luik, Secretaris; Drs. R. Kofman, Maastricht, Secretaris. *

Naar aanleiding van de vondst van *Euribia cardui* vermeld op pag. 60 van deze jaargang, berichtte de heer Pijpers, Venlo, dat hij enige jaren geleden, deze akkerdistelgal bij Venlo vond en in Aug. 1945 bij de Rode Beek te Brunssum.

Pater Dr. H. Schmitz S.J. dankt de Voorzitter voor de vriendelijke woorden van welkom. Hij zegt van zijn tegenwoordige woonplaats, het Aloisius College te Bad Godesberg (Engelse Zône, Rijnland) naar Maastricht gekomen te zijn, na op aanbeveling van Prof. de Meyere, Dr. Uyttenboogaert, (welke heren beide, tot zijn groot leedwezen ondertussen overleden zijn), en van onze Voorzitter Rector Cremers een reis- en verblijfsvergunning voor een tijd van 4 weken van de Nederlandse rege-

* Het Maastrichtse dagblad „Gazet van Limburg” heeft intussen op een zeer vreemde wijze op de oprichting van deze commissie gereageerd. Het verstrekte communiqué werd groot opgemaakt opgenomen onder het opschrift: „De Sint Pietersberg moet behouden blijven”. Twee dagen later ontpopte een der redacteuren zich als „afgraving-apostel” (om in zijn stijl te blijven!), onderzocht de culturele en wetenschappelijke waarde van het gangstelsel in de Sint Pietersberg in zijn kelder (meer ruimte heeft zijn blik blijkbaar niet nodig), lanceerde daarna enige persoonlijke aantijgingen en kwam tot de conclusie, dat verder afgraven ons een „toekomstig eldorado” op zou leveren. We hopen dit stuk in een volgend nummer in extenso op te kunnen nemen.

ring erlangd te hebben, om orde te scheppen in de door de Gestapo geroofde en door Maj. Bailey teruggebrachte collecties van mieren en mierengasten (Wasmann), van Phoriden en andere Diptera in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht aanwezig. Daarbij zal dan blijken of alles „eerlijk” teruggegeven is, wat zo oneerlijk gestolen werd.

Spr. neemt de gelegenheid te baat, om zijn hartelijken dank te betuigen aan de Conservatrix van het Museum voor alles, wat zij voor het behoud van die waardevolle collecties ondernomen heeft en gaat voorts over tot enkele korte wetenschappelijke mededelingen.

1) In de Entomologische Berichten van de N. E. V. deel XI, p. 100, wordt een bericht aangetroffen van G. L. van Eyndhoven over gallen op fungi, verwekt door de larven van een hem onbekend dipteron. Later heeft Prof. de Meyere van andere zijde levende larven uit dergelijke gallen ontvangen en er een vliegje uit gekweekt, dat hij ter determinatie aan Spr. zond, want het was een Phoride. Het bleek te zijn *Megaselia (Megaselia) lutescens* Wood. Deze soort (terra typica Herefordshire, Engeland) heeft Spr. in de jaren 1923/42 verschillende keren in Zuid-Limburg en vaker nog tussen 1942/46 in Oostenrijk met het net gevangen, maar hare biologie was tot nu toe niet bekend, wat trouwens van het merendeel onzer inlandse Phoridensoorten gezegd moet worden. Het vermoeden, dat vele soorten zich geregeld in paddestoelen ontwikkelen, werd reeds vroeger door Spr. geuit en wordt behalve door de mooie vondst van G. L. van Eyndhoven thans ook bevestigd door een grote bezending (ca. 800 tuben) van (helaas!) in alcohol geconserveerde Phoriden, die Spr. dit jaar van Mej. Dr. Eisfelder uit Erlangen (Bayern) ontving, en die uit niet minder dan 400 verschillende en nauwkeurig gedetermineerde fungi-soorten uit de omgeving van Erlangen gekweekt zijn. Door deze kweekproeven op grote schaal komt de ontwikkelingsgeschiedenis van een hele reeks van Phoriden vast te staan.

Spr. vond in het materiaal van Erlangen (Zoölogisch Instituut der Universiteit) ook twee nieuwe soorten, waarvan de eene op een enkel kenmerk na geheel met *Megaselia (Megaselia) lutea* overeenkomt. Een ♂ van deze nieuwe soort werd reeds 25 jaar geleden door William Lundbeck in Denemarken ontdekt,

maar voor een gynandromorph individu van *lutea* gehouden en als zodanig in zijn Dipt. Danica, vol. VI, beschreven. Daar Mej. Dr. Eisfelder meer dan 10 ♂♂ en ook ♀♀ van die vermeende „gynandromorphen” gekweekt heeft, kan de vroeger niet bepaald onwaarschijnlijke interpretatie van wijlen dhr. Lundbeck niet langer aanvaard worden.

2) Van Spr.'s bijdrage „Phoridae” tot het grote werk van Lindner „Die Fliegen der palaäktischen Region”, zijn ondertussen de derde en vierde aflevering (resp. 147 en 149 van het gehele werk) uitgekomen en werden als geschenk voor de bibliotheek van het Genootschap aangeboden. Uitgever en schrijver zullen trachten het werk te voltooien, ofschoon de laatste zeer gehandicapt is, doordat hij zijn collectie en handapparaat in Bad Godesberg moet missen; het is in het belang van de wetenschap te hopen, dat hierin op de duur verandering komt. Ofschoon Spr. sinds 1942 in Oostenrijk een groot aantal Phoriden verzameld heeft, was het hem vanzelfsprekend toch onmogelijk in één land en in 5 jaren alles terug te vinden wat hij vroeger in 30 jaren op dit gebied heeft kunnen bijeenbrengen. Behalve een 25-tal n. spp. werden in Oostenrijk ook verschillende zeer zeldzame of tot nu toe alleen maar in één exemplaar bekende soorten teruggevonden, waarover reeds in de onlangs verschenen jubileumuitgave van de thans 100 jaar bestaande Nederlandse Entomologische Vereniging bericht werd. Van bijzonder belang is wel het feit, dat de beroemde grotvlieg *Triphleba aptina* Schiner (= *Phora aptina* Schiner), die het eerst in de „Adelsberger Grotte” en later in vele andere Europese grotten, maar tot nu toe nooit in de buitenwereld gevonden is, door Dr. H. Franz meermalen in Stiermarken (Gesäuse) buiten grotten op ± 1700 m hoogte aangetroffen werd. Er bestaat dus wel degelijk van deze soort nog steeds een boven de grond levende populatie en de voorspelling van Dr. Robert Leruth, dat *aptina* Schiner, gelijk *antricola* Schmitz vroeger of later buiten grotten zou worden aangetroffen, is een factum geworden.

Verder heeft Spr. voor de vergadering een paar kevers uit Oostenrijk meegebracht, die daar niet zeldzaam zijn, als men ze maar te vinden weet. De eerste is *Liparus glabrirostris*, een reus onder de snuittorren, die in grootte onze inlandse *Liparus germanus* ver achter zich

laat. Everts zegt van dit dier in Col. Neerl. II blz. 616 (noot): Ik betwijfel zeer het voorkomen van *L. glabrirostris* Küst. bij Tillf in België, deze soort is eigen aan de Alpen en Pyreneeën. Ook het voorkomen in de Rijnprovincie heet twijfelachtig te zijn. Spr. vond deze snuitor in vele exemplaren vanaf Juni op de bladen van het grote hoefijzerblad in de omstreken van Steyr (+ 400 tot 500 m).

No. 2 is *Necrophilus subterraneus*, een Silphide van een zeer eigenaardige habitus, volgens Reitter een nachtdier, dat onder stenen en in slakkenhuizen in de Alpen leeft. Het heeft evenwel niet in het hooggebergte gezocht te worden en is ook niet zo zeldzaam als de Oostenrijkse kevervrienden denken. Spr. ontdekte te Steyr (Oberoesterreich) dat *Necrophilus* in de late winter en het vroege voorjaar (Febr. tot begin April) talrijk afkomt op kleine dode dieren. Deze eigenaardigheden deelt het kevertje met bepaalde Phoriden van het genus *Triphleba*, waarvoor Spr. het lokaas in een tuin onder stenen had neergelegd. De noordelijkste vindplaats van *Necrophilus* in Duitsland schijnt Göttingen te zijn.

No. 3 is de wespengast *Metoecus paradoxus*, die ook in Nederland, maar slechts van enkele vindplaatsen (Soest, Roermond, Valkenburg) en in weinig exemplaren bekend is. Everts in Col. Neerl. II, 307, zegt terecht, dat het vinden van *Metoecus* buiten de wespennesten zelden voorkomt. Maar in plaats van de wenk die hij geeft „Volgens Gradl is de beste vangtijd van de 2de helft van Sept. tot in het midden van Oct.” zou Spr. onze coleopterologen een andere willen geven, die z.i. meer succes belooft. Hij had in Juni bij Aschach aan de Steyr een wespennest ontgraven en tussen de raten tevergeefs naar *Metoecus* zoekende, begon hij de deksels van de vele dichte cellen met een zakmes te verwijderen. Al dadelijk had hij in de plaats van een wespelarve of pop, die hij verwachtte, een nog niet geheel uitgekleurde *Metoecus* blootgelegd, hetgeen dan tot het buitmaken van een gehele reeks van ♂ en ♀ van deze zeldzame diertjes leidde. Gedurende de zomermaanden werd dezelfde methode nog op een 8-tal wespennesten toegepast en steeds met hetzelfde resultaat. Om tijd te geven tot uitkleuren, werden de kevers een paar dagen in het leven gehouden. Het is best mogelijk dat *Me-*

toecus in Nederland minder verspreid is dan in Oostenrijk.

Maar heeft men eenmaal een wespennest met deze parasiet aangetroffen, dan zal het bij deze wijze van onderzoek niet bij een enkel individu blijven, dat toevallig tussen de raten lopend gevonden wordt.

De Heer Kofman verwijst naar een korte mededeling in de „Levende Natuur” van Aug.-Sept. 1947, waarin de Heer Hellinga beschrijft, hoe op Zondagmorgen 27 Juli een troep van ongeveer 50 postduiven zich met uitgespreide vleugels enige malen achtereën in het water van de Naardertrekvaart bij Muiderberg liet vallen om daarna verder te vliegen. Spr. nam zelf een dergelijk verschijnsel waar op 29 Juni 1947 in het kanaal Maastricht-Luik bij de sluis van St. Pieter. Een postduif streek telkens met omhooggeklapte vleugels in het water, fladderde er dan weer uit. Evenals de heer Hellinga dacht hij aan baden. Het was die dag zeer heet.

De heer Nijst vertelt, dat hij dit een jaar of tien geleden in het kanaal daar ter plaatse ook gezien heeft.

De heer Grégoire is van mening, dat het hier pogingen tot drinken betreft van postduiven die ter plaatse niet thuishoren en op een wedvlucht over tijd zijn, zodat zij watergebrek beginnen te krijgen.

Met een dankwoord aan de diverse Spr. besluit de Voorzitter de vergadering.

Te Heerlen op Woensdag 10 December 1947.

Aanwezig waren de dames: Janssen en van de Ende, en de heren: van Rummelen, van Loo, Rentrop, Mientjes, Coonen, Dijkstra, Bakker, Eenens, Terhal en Zonneveld.

Na de opening van de Voorzitter bespreekt de heer Zonneveld enkele boeken en wel:

M. G. Rutten: Geologie der Nederlandse Steenkolen;

F. J. Faber: Petroleum zoeken en ontdekken;

J. van der Meulen en W. W. Reys: Nederland vanuit de lucht.

Naar aanleiding van deze mededeling ontspint zich een interessante discussie over de wichelroede, waaraan verschillende deelnemen.

Daarna houdt de heer Terhal een aardige causerie over de walvisvangst en hare bijzonderheden aan de hand van een artikel van de heren Slijper en Vervoort in het Vakblad voor Biologen van November 1947.